

Voisé, W.

**Sprawozdanie z działalności Zakładu
Historii Nauki PAN i Pracowni za rok
1955**

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/2, 437-442

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Placówki takie powinny powstawać zarówno w instytutach i zakładach naukowych PAN, jak i na uczelniach wyższych. Na rok 1956 przewidziane jest powołanie katedry Historii Techniki na Politechnice Warszawskiej; katedra taka projektowana jest również w Akademii Górniczo-hutniczej. Placówką badawczą z dziedziny historii techniki ma być również organizowane przez Naczelną Organizację Techniczną Muzeum Techniki.

Niezależnie od tego Prezydium Komitetu dyskutowało nad sprawą ewentualnego przekształcenia Zakładu Historii Nauki na Instytut Historii Nauki i Techniki.

W pracy swej Komitet natrafia również na niedocenywanie znaczenia badań nad historią nauki i techniki. Pokutuje jeszcze wśród naukowców błędne przekonanie, że badania takie są niemal wyłącznie antykwarycznym gromadzeniem materiałów przeszłości.

Brak jest ciągle szerokiego zrozumienia, iż historia nauki i techniki pisana z pozycji marksistowskich pozwoli na zdobycie ważnego narzędzia pogłębiania naszej bieżącej pracy naukowej.

Ukazując w dziejach nauki etapy walki materializmu z idealizmem, ukazując w nich związek postępu poznania z rozwojem sił wytwórczych i walką klasową, pogłębiały zrozumienie zarówno aktualnej problematyki badawczej, jak i dzisiejszych społecznych zadań nauki. W tym sensie dzieje nauki są równocześnie krytyką nauki. W podjętej dziś u nas szerokim frontem walce z dogmatyzmem znajomość historycznej problematyki nauki powinna być szczególnie pomocna. Znajomość dziejów nauki, znajomość dziejów własnej specjalności, nie tylko nie uczy sceptycyzmu i relatywizmu — jak to usiłowali wmówić niektórzy burżuazyjni historycy nauki — ale uczy krytycznej i twórczej metody walki o postęp naukowego poznania.

Z. Skubała

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI PAN I PRACOWNI ZA ROK 1955

Rozwój organizacyjny Zakładu wyraził się przede wszystkim objęciem opieki nad nowymi pracownikami, dotychczas luźno z nim związanymi; są to pracownice: historii nauki Odrodzenia w Krakowie, historii nauki Oświecenia w Krakowie, historii nauk matematyczno-przyrodniczych w Lublinie i historii medycyny we Wrocławiu. Stało się to możliwe skutkiem uzyskania etatów dla kierowników tych pracowni: prof. dra H. Barycza (Kraków), prof. dra K. Opałka (Kraków), prof. dra W. Hubickiego (Lublin) oraz dra St. Szpilczyńskiego (Wrocław). W ten sposób otwarte zostało zagadnienie wewnętrznej struktury

organizacyjnej Zakładu w ogólności oraz stosunku pracowni warszawskiej do pozostałych pracowni w szczególności. Dotychczasowa praktyka wykazuje, że ośrodek warszawski spełnia rolę dwojaką: a) koordynującej pracę poszczególnych pracowni i współpracującej z sekcjami Komitetu Historii Nauki centrali, której zadaniem jest również administracyjna obsługa wszystkich pracowników Zakładu, b) pracowników naukowych, której zadaniem winna być — zgodnie z zaleceniami Prezydium Komitetu Historii Nauki — opieka nad historią poszczególnych dyscyplin naukowych.

Realizacja drugiego z wyżej wymienionych zadań nasuwa znaczne trudności, tym bardziej, że za jedną z najpilniejszych spraw kierownictwo Zakładu uważa prowadzenie badań nad problematyką historii nauk nie-humanistycznych. Skutkiem pozyskania przez Zakład stałej, etatowej współpracy prof. dra A. Birkenmajera oraz młodego historyka chemii mgra A. Szperla, już w najbliższej przyszłości będzie można położyć znacznie silniejszy niż dotąd nacisk na problematykę historii nauk matematyczno-przyrodniczych. Uzyskanie etatu przez mgra A. Drapelę (historia nautologii i żeglarstwa) pozwoli na silniejsze akcentowanie problematyki wiążącej się z historią nauk technicznych. Również i mgr Hajdukiewicz (historia kultury naukowej), który od grudnia stał się etatowym pracownikiem Zakładu, zajmie się przede wszystkim czytelnictwem książki naukowej nie-humanistycznej. Obecny stan personalny nie pozwala jednak na realizację „patronatu“ Zakładu nad historią poszczególnych dyscyplin.

Rozstrzygnięcia kwestii charakteru całokształtu działalności Zakładu spodziewać się należy dopiero wtedy, gdy przesądzona zostanie — tocząca się obecnie — sprawa zorganizowania Instytutu, którego Zakład stanie się częścią składową.

Ważnym ułatwieniem pracy Zakładu było uzyskanie lokalu w domu przy ul. Freta 16, co umożliwiło poszczególnym pracownikom pracę naukową już w samym Zakładzie.

Działalność naukowa pracowni warszawskiej koncentrowała się w kilku zespołach, które wytworzyły się w jego ramach, tj. ośrodka badań nad arianizmem oraz w dwóch grupach pracowników, z których jedna zajmuje się historią nauk humanistycznych, druga zaś nie-humanistycznych.

Ośrodek Badań nad Arianizmem kontynuował swe prace zarówno organizacyjne, jak i naukowe. Po uzyskaniu z początkiem br. lektora, intensywnie przystąpiono do kompletowania mikrofilmów i starodruków, niezbędnych w pracy naukowej Ośrodka. O ile dotychczas zwracano uwagę przede wszystkim na filmowanie druków, których nie ma w Warszawie, to w okresie następnym należałoby dążyć do tego, aby w dyspozycji Ośrodka znalazł się komplet filmów dzieł, związanych z problematyką myśli arikańskiej.

W ramach Ośrodka przeprowadzono szereg dyskusji nad publikacjami naukowymi i popularno-naukowymi jego członków oraz nad planami wydawniczymi dzieł związanych z Reformacją. Ośrodek wystąpił też z inicjatywą wydania specjalnej księgi pamiątkowej, poświęconej ideologii Braci Polskich. Jednocześnie Ośrodek Badań nad Arianizmem wystąpił z inicjatywą zaproszenia prelegentów z referatami na tematy związane z problematyką arikańską, zapraszając zarazem na te zebrania szereg osób spoza Ośrodka. Na zebraniach tych wygłosili prelekcje: doc. Kołakowski (*Problematyka nieśmiertelności duszy*

w dziele Grzegorza Pawła, *O prawdziwej śmierci*), kand. J. Tazbir (*O kształtowaniu się narodu polskiego w dobie Odrodzenia*) oraz mgr Urban (*Mieszkaństwo wobec myśli ariańskiej*).

Mgr Ogonowski, kierownik Ośrodka, opublikował artykuły o problematyce myśli ariańskiej w *Studiach i Materiałach* oraz w *Myśli Filozoficznej*. Przygotowywał wstępy oraz komentarze do szeregu wydawnictw źródłowych z myśli ariańskiej, wydawanych przez Bibliotekę Klasyków Filozofii. Rozpoczął również przewód kandydacki.

Mgr S. Nowak pracował nadal nad dysertacją kandydacką, poświęconą racjonalizmowi ariańskiemu doby przedscycyńskiej. W związku z tymi zagadnieniami opublikował w *Myśli Filozoficznej* obszerny artykuł o Erazmie z Rotterdamu.

Mgr L. Szczucki uzyskał w czerwcu ub. r. dyplom magisterski, po czym przygotował do druku swą pracę magisterską, która uzyskała I nagrodę na konkursie Ministerstwa Szkół Wyższych. Pracował nad antologią literatury ariańskiej wieku XVI. Napisał artykuł o źródłach ideowych poglądów filozoficznych Grzegorza Pawła dla *Studiów i Materiałów* oraz artykuł popularno-naukowy o Rakowie dla *Wiedzy i Życia*.

W zakresie badań nad historią nauk humanistycznych i ich pracownicy Zakładu ukończyli następujące prace:

Doc. Voisé niezależnie od spraw związanych z kierownictwem Zakładu przygotował do druku liczącą około 25 arkuszy pracę *Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie*, która ukaże się w maju br. nakładem *Książki i Wiedzy*. Również *Książka i Wiedza* wydała w lutym 1955 r. polski przekład książki Kieczekiana *Nauka Arystotelesa o państwie i prawie* pióra W. Voisé.

Doc. Michalski przygotowuje obszerniejszą pracę o słowniku Lindego; jednocześnie ukazało się nowe wydanie podręcznika historii Polski, w którym jest on autorem jednej z części.

Mgr Małewska kontynuowała pracę nad zagadnieniem historii wiedzy o Podhalu.

Mgr Stasiewicz rozpoczęła aspiranturę pracując nadal nad problemem roli *Monitora* w rozwoju nauki polskiej wieku XVIII, przy czym ze szczególną uwagą śledzić będzie zagadnienia związane z historią nauk nie-humanistycznych.

W dziedzinie badań nad historią matematyczno-przyrodniczych dorobek pracowników Zakładu przedstawia się następująco:

Z-ca prof. Szyfman przygotował do druku swoją dysertację kandydacką o Jędrzeju Śniadeckim, której część ukazała się w druku w *Myśli Filozoficznej*. Przystąpił też do pracy nad niektórymi zagadnieniami myśli biologicznej w Polsce w. XIX.

Mgr Starzyński przystąpił do pracy nad zagadnieniem: *Walka o obiektywność istnienia atomu w fizyce polskiej w. XIX*.

Mgr Szperl przygotował do druku cztery artykuły z historii chemii, opracował sprawozdanie z Zespołu Historii Chemii i materiały do przygotowywanego przez uczonych radzieckich II tomu Historii Polski.

Ponadto niemal wszyscy pracownicy naukowcy Zakładu pisali recenzje i krótkie omówienia książek z różnych dziedzin historii nauki dla *Studiów i materiałów z dziejów historii nauki polskiej* i *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*.

W pierwszym kwartale roku ubiegłego działalność naukowa Zakładu koncentrowała się wokół problematyki metodologicznej postępu naukowego. Na podstawie materiałów zebranych przez wszystkich pracowników oraz dyskusji nad tymi materiałami L. Szyfman i S. Nowak opracowali tezy dotyczące problematyki postępu naukowego na zakopiańską konferencję PAN, poświęconą problematyce postępu w historii. W konferencji tej z ramienia Zakładu wzięli czynny udział doc. W. Voisé i z-ca prof. L. Szyfman. Tezy te były potem ponownie dyskutowane na specjalnym posiedzeniu Komitetu Historii Nauki PAN.

Rezultatem tych dyskusji był obszerny artykuł mgra Nowaka *Z zagadnień postępu naukowego*, który ukazał się w druku w numerze 1-ym *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki* z początkiem 1956 r.

W tym samym czasie poświęcono specjalne zebranie na zapoznanie się z uchwałami Akademii Nauk ZSRR w sprawie zadań historii nauki i techniki, co ma duże znaczenie z uwagi na zagadnienie planowania badań.

W marcu ub. r. Zakład przygotował dwa zebrania z uczonymi radzieckimi (z prof. J. S. Millerem na czele), którzy opracowują historię Polski. Na pierwszym zebraniu doc. Michalski, doc. Voisé i mgr Nowak wypowiedzieli swoje opinie na temat problematyki historyczno-naukowej, zawartej w I tomie *Istorii*, na drugim zebraniu kilku pracowników Zakładu przedstawiło prof. Millerowi obszerne materiały, dotyczące historii nauki polskiej w XIX i XX wieku. Resztę materiałów oraz fotografie dosłano do Moskwy w dniu 22 kwietnia ub. r.

W drugim, trzecim i czwartym kwartale zebrania naukowe poświęcone były przeważnie dyskusjom nad indywidualnymi planami pracy naukowej. W ramach tych dyskusji wszyscy pracownicy naukowcy składali kolejno sprawozdanie z wykonania planów indywidualnej pracy naukowej oraz ze swych zamierzeń na przyszłość.

Ponadto poszczególni pracownicy naukowcy brali udział w różnych sesjach naukowych, poświęconych problematyce związanej z historią nauki (sesja staszicowska w Kielcach, monteskiuszowska w Warszawie itp.). Na jednym z zebrzań (1.X ub. r.) mgr J. Modrzejewski wygłosił odczyt pt. *Historia papirologii w Polsce*, na innym (21.X ub. r.) mgr biologii A. Denkowska omówiła problematykę metodologiczną prac W. Szafera i J. Paczoskiego.

W ramach szkolenia metodologicznego odbyto szereg posiedzeń, w czasie których dyskutowano publikacje poszczególnych pracowników historii nauki, zwracając przede wszystkim uwagę na aspekt metodologiczny pracy.

Nawiązano też współpracę z Biuletynem Ośrodka Dokumentacji PAN, który nadesłał szereg prac do recenzji pracownikom Zakładu.

Powyższy przegląd prac Zakładu wykazuje jasno, że dotychczasowa jego praca naukowa ciągle jeszcze polega głównie na kontynuowaniu indywidualnych badań poszczególnych pracowników. Spodziewać się jednak należy, że po zakończeniu tych (rozpoczętych jeszcze przed powstaniem Zakładu) badań,

można będzie przystąpić do skierowania wysiłku w innym kierunku, głównie zaś ku zbadaniu dziejów nauki w XIX stuleciu, które stanowi teren niemal zupełnie dotąd nie opracowany.

Wyżej przedstawiony przegląd wskazuje też, że własnymi siłami Zakład wykonuje badania, wspierające w mniejszym lub większym stopniu działalność poszczególnych pracowni regionalnych, przy czym jednak główny ciężar opracowywania problematyki spoczywa na pracach zleconych, rozdzielanych pomiędzy kilkadziesiąt osób, grupujących się przeważnie wokół pracowni prowincjonalnych. Plan badań prowadzonych drogą prac zleconych wykonany został w roku 1955 niemal w całości: jedynie w kilku odosobnionych wypadkach (zrozumiiałych z uwagi na rozrośnięcie się problematyki, chorobę itp.) termin ukończenia prac przesunięto na pierwsze miesiące 1956 r.

W coraz bardziej racjonalnym gospodarowaniu funduszem prac zleconych pomogą też Zakładowi bez wątpienia dwie nowopowstałe pracownie, tj. pracownia historii medycyny i pracownia historii nauk matematyczno-przyrodniczych.

Pracownia historii medycyny we Wrocławiu rozpoczęła swą działalność formalnie dopiero od dnia 14 czerwca 1955 r. (tj. od konferencji inauguracyjnej — zob. sprawozdanie w numerze 1 Kwartalnika), faktycznie jednak jej kierownik dr St. Szpilczyński od dłuższego już czasu współpracował z Komitetem i Zakładem Historii Nauki PAN.

Dr St. Szpilczyński ukończył w listopadzie 1955 dalszą część badań nad dziejami medycyny pod tytułem *Anatomia człowieka w dobie Odrodzenia*; maszynopis jej obejmuje 390 stron i 123 ryciny.

Przy współpracy kilkuosobowej grupy pracowników Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego dokonano rejestracji 500 starodruków z zasobów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, w czym mieści się część inkunabułów, część zaś starodruków XVI i pierwszej połowy XVII w., ponadto 10 foliałów rękopiśmiennych, obejmujących dużą ilość pozycji.

Współpraca z Komisją Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministerstwie Zdrowia wyraża się przekazaniem skryptu do dziejów medycyny Odrodzenia, artykułu o Wojciechu Nowopolskim i pierwszym podręczniku anatomii opisowej w Polsce, bibliografii do słownika lekarzy (A. Waniura, J. Chrościejewski, L. Hirszfelf, A. Winklewski, F. Groer, I. Fijałkowski).

W ramach popularyzacji dziejów medycyny dr Szpilczyński przygotował kilka rozpraw, które ukażą się drukiem w 1956 r.

Pracownia historii nauk matematyczno-przyrodniczych w Lublinie powstała formalnie w październiku 1955 r., choć jej kierownik, prof. dr W. Hubicki (podobnie jak dr Szpilczyński) od kilku lat współpracował z Komitetem i Zakładem Historii Nauki PAN.

Prof. W. Hubicki opracowując historię chemii w Polsce do roku 1800, jest w obecnej chwili w trakcie pisanja I-ej części zamierzonej pracy, obejmującej okres do czasów Zygmunta III. Niezależnie od tego oddał do druku następujące prace: 1) *Wincenty Koffski i jego traktat* (Nr 2 Kwartalnika), 2) *Jerzy Agricola jako chemik* (Księga Pamiątkowa J. Agricoli), 3) *Franciszek de Paula Scheidt pionier teorii Lavoisiera w Polsce* (w druku Księga Pamiątkowa

UMCS), 4) *Zapomniane karty dziejów chemii polskiej* (chemia w Polsce w XV i XVI w.), wykład inauguracyjny UMCS w roku akademickim 1955/6 Annales UMCS (w druku).

W. Voisé

SPRAWOZDANIE

Z PRAC ZESPOŁU DO BADAŃ NAUKI POLSKIEJ OKRESU ODRODZENIA ZA OKRES OD 1 STYCZNIA DO 31 GRUDNIA 1955 R.

Stan osobowy Zespołu przystępującego do pracy w dniu 1 stycznia 1955 r. wynosił 16 osób (łącznie z kierownikiem Zespołu). W porównaniu z r. ub. w stanie tym zaszły drobne zmiany: ubył z dn. 31.XII 1954 r. dr Paweł Czartoryski (Lublin), wstąpił natomiast do Zespołu dr Lesław Pauli, adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego, który podjął opracowanie tematu pt. „Jan Cerasinus Kirstein na tle rozwoju literatury prawa miejskiego w Polsce w epoce Odrodzenia”. Jeden z członków Zespołu, prof. Stanisław Tync z powodów zdrowotnych wstrzymał się do końca ferii letnich od pracy nad podjętym tematem. Jeśli chodzi o rozkład wedle środowisk, to 8 członków Zespołu pochodzi z Krakowa, 3 z ośrodka warszawskiego, 2 z wrocławskiego, po jednym ze Stalinogrodu, Lublina i Gdyni. Jak dotąd, nie udało się pozyskać do Zespołu pracowników naukowych ośrodka poznańskiego.

Plan badań naukowych Zespołu na br. nie uległ większym zmianom; poświęcony jest on w większości kontynuowaniu i kończeniu prac zaczętych w latach ubiegłych. Stąd w opracowywanej tematyce nie zdołano jeszcze uzyskać równowagi między dziedziną nauk społecznych i humanistycznych a dziedziną nauk matematycznych i przyrodniczych (10 tematów z nauk humanistycznych na 4 tematy z dziedziny nauk przyrodniczo-matematycznych, 1 temat pośredni). Do planu badawczego weszły po ukończeniu poprzednio podjętych zagadnień trzy nowe tematy:

dr Bolesław Boczek, „Prawo narodów w polskiej nauce okresu Odrodzenia“ (od 1.V);

prof. Jadwiga Dianni, „Znajomość arytmetyki w Polsce w dobie Odrodzenia“ (od 1.V);

dr Lesław Pauli, „J. Cerasinus Kirstein na tle rozwoju literatury prawa miejskiego w Polsce w dobie Odrodzenia“.

W okresie sprawozdawczym odbyto 10 posiedzeń, z tych 3 z podwójnymi referatami. Frekwencja wahała się od 12 do 25 osób, w tym poza członkami Zespołu zainteresowani pracownicy naukowcy z Krakowa i innych ośrodków naukowych (Warszawa, Lublin, Gdynia-Gdańsk).

Na zebraniach tych przedstawiono następujące prace:

11.I — dr Ignacy Zarębski, *Jan Długosz na tle prądów społecznych i naukowych swej epoki* (obecnych 14 członków Zespołu i 1 gość).

15.I — dr Bolesław Boczek, *De legato et legatione Krzysztofa Warszewickiego*. Pierwszy polski podręcznik prawa poselskiego i dyplomatycznego (11 osób).